

XVII. YÜZYILIN SONLARI İLE XX. YÜZYILIN BAŞLARI ARASINDA İSTANBUL'DA BAYRAMİYYE'NİN EN ÖNEMLİ TEMSİLCİSİ OLARAK HİMMETİYYE*

Emrah BAŞ**

Öz

Himmetiyye'nin müessisi sayılan Bolulu Himmet Efendi, XVII. yüzyılda yaşamış önemli bir mutasavvıf ve şâirdir. Himmet Efendi, kaleme aldığı *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat* ve *Manzûm Tarîkatnâme* isimli eserleriyle tarikatının âdâb ve erkânını belirlemiştir. Himmetiyye tarikatı, müessisinin vefatından sonra Himmet Efendi'nin soyundan gelen Himmetzâdeliler tarafından İstanbul'un çeşitli tekkelerinde temsil edilmiştir. Şemsiyye-i Bayramiyye'nin Himmetiyye şubesi, XVII. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başları arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin en önemli temsilcisi olmuş ve 1925 tekkelerin kapanmasına kadar bu işlevini sürdürmüştür. Yaptığımız bu çalışma, yaklaşık üç asır boyunca Şemsiyye-i Bayramiyye'nin İstanbul'daki temsilcisi olan Himmetiyye şubesinin pîrinin hayatı, eserleri, silsilesi, faaliyetleri ve etkilerinin yanı sıra kendisinden sonra Himmetiyye'nin kimler tarafından hangi tekkelerde temsil edildiğini açıklamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Bayramiyye, Şemsiyye, Himmetiyye, Himmet Efendi, Himmetzâde..

Himmatiyah as the most Important Representative of Bayramiyyah in Istanbul between the Late 17th and Early 20th Century

Abstract

Himmet Efendi which is generally accepted as the founder of the Himmatiyah substation was an important Sufi and poet of the seventieth century. With his two works *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat* and the *Manzûm Tarîkatnâme* he described the etiquette and methods of his order. The Himmatiyah order has been represented in different lodges in Istanbul by various Himmetites that are the descendants of Himmet Efendi (Himmetzâde). The substation of the Shamsiyyah branch became the most important representative of the order in Istanbul between the eighteen and twentieth century and kept this position until the closing/banning of the dervish lodges (the Takkas) in 1925. Our work will be focused on the life, work, contribution and descendants of the founder of the Himmatiyah and also on who represented his order after him and in which lodges.

Keywords: Bayramiyyah, Shamsiyyah, Himmetiyyah, Himmet Efendi, Himmetzâde..

Makalenin Geliş Tarihi: 26.11.2020; Makalenin Kabul Tarihi : 15.01.2021

* Bu çalışma 01.07.2020 tarihinde Prof. Dr. Dilaver Selvi danışmanlığında tamamladığımız ve oy birliği ile kabul edilen "Tekke Etrafında Teşekkül Eden Tarîkat Âdâbı (Himmet Efendi'nin Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat ve Manzûm Tarîkatnâmesi Örneği)" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** Araş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-5948-9352, emrah.04.bas@hotmail.com

Giriş

Bayramiyye tarikatı Hacı Bayram Veli (ö. 833/1430) tarafından kurulmuş ve daha pîri hayattayken Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yayılmıştır. Hacı Bayram Veli'nin vefatından sonra yerine medrese çıkışlı olması hasebiyle ilim ve mevkide önde olan Akşemseddîn (ö. 863/1459) geçmiştir. Ancak daha sonra Dede Ömer Sikkînî (ö. 880/1475) ile arasında bir anlaşmazlık vuku bulmuş ve Bayramiyye iki kola ayrılarak devam etmiştir.¹ Akşemseddîn ile devam eden 'Şemsiyye' kolu cehrî/açık zikri benimserken; Dede Ömer Sikkînî ile devam eden 'Melâmiyye' kolu ise hafî/gizli zikri benimsemiştir. Bayramiyye'nin Melâmiyye kolu meşreplerinden dolayı Osmanlı döneminde sürekli takibata uğramış ve zaman zaman devletle birtakım sıkıntılar yaşamıştır.² Bayramiyye'nin bir diğer kolu ise Aybıyık vasıtasıyla Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye (ö. 1038/1628) nisbet edilen 'Celvetiyye'dir. Ancak Celvetiyye daha sonra bir kol olmaktan çok müstakil bir tarikat hüviyyetini kazanacaktır. Bayramiyye'nin Şemsiyye kolu İbrâhîm Tennûrî'ye (ö. 887/1482) nisbet edilen 'Tennûriyye', Şeyh Mecdüddîn İsa Akhisarî'ye (ö. 967/1559-60) nisbet edilen 'İseviyye' ve Bolulu Himmet Efendi'ye (ö. 1095/1684) nisbet edilen 'Himmetiyye' şubeleriyle devam etmiş³ ve Osmanlı tasavvuf ve kültür hayatında önemli vazifeler îfâ etmişlerdir.⁴ Şemsiyye-i Bayramiyye'nin Himmetiyye⁵ kolu XVII. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında İstanbul'da Bayramiyye'nin en önemli temsilcisi olmuş ve 1925 tekkelerin kapanmasına kadar bu işlevini sürdürmüştür.

1. Himmetiyye'nin Müessisi Himmet Efendi

1.1. Doğumu, Gençliği ve Eğitim Yılları

Çocukluk ve gençlik yıllarına dair hakkında kaynaklarda az bilgiye rastladığımız Himmet Efendi, Bolu'nun Gice köyüne⁶ bağlı Dökmeci mahallesinde 1000/1591-92 yılında dünyaya gelmiştir.⁷ Doğduğu yere nispetle 'Bolulu Himmet' demekle meşhûr olan Himmet Efendi'nin ailesi hakkında sahip olduğumuz bilgiler, babasının isminin Hacı Ali Merdan; oğullarının isimlerinin Abdullah Efendi (ö. 1122/1710), Mehmed Efendi, Ataullah Efendi ve

1 Akşemseddîn ile Dede Ömer Sikkînî'nin ayrılmasına sebep olan olaylar için bkz. Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayram Veli*, nşr. H. R. Yananlı, (İstanbul: Akabe Yayınları, 1986), 152-55; Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 126-29.

2 Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2007), 265

3 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, 129-30.

4 Şemsiyye-i Bayramiyye'nin bu üç şubesi hakkında geniş bilgi için bkz. Haşim Şahin, "Bayramiyye", *Türkiye'de Tarikatlar*, edt. Semih Ceyhan, (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 817-31.

5 Sabahat Güler, "Bayramiye Meşâyihinden Şeyh Himmet'in Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat İsimli Eseri", *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara: trz.), 231.

6 Uşşâkîzâde İbrâhîm Efendi, *Zeyl-i Şakâik*, nşr. Ramazan Ekinci, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 849.

7 Nurettin Albayrak, "Himmet Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 57; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, nşr. Ali Yılmaz - Mehmet Akkuş, (İstanbul, Seha Neşriyat, 1999), 2/596.

kardeşinin isminin ise Bayram Ağa olduğu şeklindedir.⁸ Bolu'da dinî ilimleri tedrise başlayan Himmet Efendi, 1018/1609-10⁹ yılında eğitimini tamamlamak için İstanbul'a gitmiş, burada Davut Paşa Medresesi'nde dönemin önde gelen ilim adamlarından Zeyrekzâde Yunus Efendi'den ders alarak eğitimini tamamlamıştır. Daha sonra girdiği ruûs sınavından başarılı olarak dönemin parasıyla kırk akçe karşılığında İstanbul'da bulunan bir medreseye müderris olarak atanmıştır.¹⁰

1.2. Tasavvuf Çevresi

Medrese eğitimini tamamladıktan sonra müderrislik görevine başlayan Himmet Efendi, bir gün nefsinin hesaba çeker ve müderrisliğe devam edip belli merhaleler katettikten sonra en fazla kazasker ya da şeyhülislamlık makamlarına ulaşabileceğini, bu kadar sıkıntı ve meşakkatten sonra bu makamlara ulaşmanın bir anlam ifade etmeyeceğini, aradığı şeyin bunların ötesinde başka bir şey olduğunu düşünür ve odasına kapanır.¹¹ Bu haldeyken bir gün Halvetiyye tarikatı büyüklerinden Bezcîzâde Muhammed Muhyiddin Efendi'nin (ö. 1020/1611-12) halifelerinden Şeyh Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi¹² ile karşılaşır ve kendisinden etkilenir. Kendisine: "*Oğlum Himmet! Aradığın bizdedir.*" demesi üzerine Himmet Efendi kendisine intisab eder. Uzun bir süre gerçekleştirdiği riyâzet ve mücâhededden sonra seyr u sülûkunu tamamlayarak şeyhinden Halvetiyye hilafeti alır.¹³ Himmet Efendi bir müddet sonra şeyhinden izin alarak memleketi Bolu'ya döner. Manevî bakımdan daha

8 Hâfız Hüseyin Ayvansârâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, nşr. Fahri Ç. Derin - Vahid Cabuk, (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985), 212; *Bolu Livâsı 1921-25 Salnâmesi*, nşr. Kurul, (Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2018), 447-48; Mehmed Süreyye, *Sicilli Osmanî*, nşr. Nuri Akbayar, (İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 2: 674-75; Tabibzâde Mehmed Şükrü, *Silsilenâme-i Sûfiyye*, (İstanbul: Selim Ağa Kütüphanesi, Azîz Mahmûd Hüdâyî, 1098), 21a.

9 Hüseyin Vassâf (ö. 1929), eserinde Himmet Efendi'nin eğitimini tamamlamak için 1036/1727 yılında İstanbul'a gittiği bilgisine yer vermektedir. Himmet Efendi'nin hayatını ele alan eserlerin tamamında yukarıda belirttiğimiz tarihte İstanbul'a gittiği yönünde bilgi verilmektedir. Bkz. Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 594.

10 Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*, nşr. Hrz. Ramazan Ekinci, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018), 2: 1406; Üşşâkîzâde, *Zeyl-i Şakâik*, 849; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 594.

11 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 594.

12 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Halvetiyye hilafetini Bezcîzâde Muhyiddîn Efendi'den aldığı söyler. Aynı bilgi *Bolu Livâsı* adlı Bolu tarihini ele alan eserde tekrarlanmaktadır. Ancak gerek silsilenâmeler gerekse hayatını ele alan eserlerde yukarıda belirttiğimiz üzere Bezcîzâde Muhammed Muhyiddîn Efendi'nin halifesi olan Şeyh Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi'den almıştır. Himmet Efendi bizzat bunu eserinde dile getirmesi bunu doğrulamaktadır. Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1333), 1: 189; *Bolu Livâsı 1921-25 Salnâmesi*, nşr. Kurul, 444.

13 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şazeli Tekkesi, 0156), 3b; Üşşâkîzâde, *Zeyl-i Şakâik*, 849-50; Ayvansârâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, 212; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 594; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*, 2: 1406; Himmet Efendi, Şeyh Hüsâmeddîn Efendi'den hilafet aldığını eserinde yeri geldiğinde belirtmiştir. Geniş bilgi için bkz. Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, 0318), 39b.

üst makamlara ulaşmayı arzulayan Himmet Efendi, Bolu'nun önemli simalarından Bayramiyye tarikatı şeyhi Şeyh Ahmed Efendi'ye intisab eder ve kendisinden seyr u sülûkunu tamamlayarak Bayramiyye hilafeti alır.¹⁴ Hem Bayramiyye hem de Halvetiyye usûlünü kendisinde topladığı için çeşitli kaynaklarda kendisine '*mecmau'l-bahreyn*' denilmiştir.¹⁵ Daha sonra İstanbul'un Yüksekaldırım bölgesinde bir eve yerleşen Himmet Efendi, ününün yayılmasıyla gün geçtikçe mürid sayısı artmış ve evinde zikir ve sohbet halkaları oluşturmaya başlamıştır.¹⁶ Bir süre evinde bu hizmeti yerine getirdikten sonra Defterdar İbrahim Efendi tarafından Yenibahçe¹⁷ yakınlarında kendisi için bir tekke inşa edilmiş ve irşat faaliyetlerine burada devam etmeye başlamıştır.¹⁸

1.3. Vâizlik Görevi

Himmet Efendi, tekke şeyhliği yanı sıra İstanbul'un çeşitli camilerinde vâiz olarak görev yapmış ve insanları kürsüden irşat etmiştir.¹⁹ 1051/1641-42 yılında ilk görev yeri olarak Kasımpaşa Camisi'ne atanmış ve 1080/1669-70 yılında yerine oğlu Şeyh Abdullah Efendi'yi bırakarak görevinden ayrılmıştır. Halkın yoğun ilgi ve ısrarları sonucunda 1090/1679-80'in başlarında bu görevine tekrar başlamış, oğlu Şeyh Abdullah Efendi ise Fatih'teki Halil Paşa Camisi'ne²⁰ vâiz olarak atanmıştır.²¹ 1090/1679-80'in sonunda görev yerini Üsküdar'daki Davut Paşa Camii görevlisi Kasımpaşalı Şeyh Efendi ile karşılıklı değiştirmiş ve vefatına kadar bu camide vâizlik görevini yerine getirmiştir.²² Hüseyin Vassâf'a (ö. 1929) göre bu değişikliğin sebebi Üsküdar'a şeyh olarak atanmasıdır. Zira Şeyh Hüsâmeddîn Efendi'nin şeyhi Bezcizâde Muhyiddîn Efendi, Üsküdar/Divitçilerde bulunan tekkesinde Halvetiyye tarikatı usûlüne göre hizmet ediyordu. Vefatından sonra kendisi yerine bu tekkeye halife olarak Şeyh Hüsâmeddîn Efendi'nin geçmesini vasiyet etmiştir. Ancak Şeyh Hüsâmeddîn Efendi kendisinden önce vefat edince bu vasiyet gerçekleşmemiş ve kendisinden sonra kısa bir süreliğine oğlu Şeyh Ahmed Çelebî şeyhlik görevine getirilmiştir. Daha sonra meşîhat tarafından Himmet Efendi bu tekkeye şeyh olarak atanmıştır. İstanbul'da halife olarak yerine

14 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 3b; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 595; Şeyhî, *Vekâ-yiu'l-Fuzalâ*, 2: 1406; Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 189.

15 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 595.

16 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 595.

17 Hâfız Hüseyin Ayvansârâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, nşr. Ahmet Nezih Galitekin, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2001), 289; Üşşâkîzâde, *Zeyl-i Şakâik*, 850; Ayvansârâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, 212; Şeyhî, *Vekâ-yiu'l-Fuzalâ*, 2: 1406; Ayvansârâyî, *Vefeyât-ı Ayvansârâyî*, 22; Süreyye, *Sicilli Osmanî*, 2: 674.

18 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 2a.

19 Albayrak, "Himmet Efendi", 18: 58.

20 Ayvansârâyî, *Mecmuâ-i Tevârih* ve *Vefeyât-ı Ayvansârâyî* isimli eserlerinde Himmet Efendi'nin bu camide de vâizlik görevi yaptığını söylemiştir. Ancak bu bilgi diğer kaynaklarda geçmemektedir. Bkz. Ayvansârâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, 212; Ayvansârâyî, *Vefeyât-ı Ayvansârâyî*, 22.

21 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 596.

22 Şeyhî, *Vekâ-yiu'l-Fuzalâ*, 2: 1406; Ayvansârâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, 212.

oğlu Şeyh Abdullah Efendi'yi bırakarak Üsküdar'a gelen Himmet Efendi, hem şeyhlik hem de vâizlik görevlerini birlikte yerine getirmiştir.²³

1.4. Vefatı

Medrese çıkışlı olmasından dolayı naklî ve aklî ilimlerde derin bilgiye sahip olan Himmet Efendi, kısa bir süre içinde kürsüden insanların gönlünü fethetmiş ve ün kazanmıştır. Böylece tarikatı insanlar tarafından benimsenmiş ve geniş bir halk kitlesine yayılmıştır. Bu haldeyken Himmet Efendi, 16 Safer 1095 (3 Şubat 1684) yılında yerine halife olarak oğlu Şeyh Abdullah Efendi'yi bırakarak vefat etmiştir. Naaşı şeyhi Şeyh Hüsâmeddin Efendi'nin Bezcizâde Muhyiddîn Efendi Dergâhı'nda bulunan kabrinin yanına defnedilmiştir.²⁴

1.5. Eserleri

1.5.1. Kendisine Aidiyeti Kesin Olan Eserler

1.5.1.1. Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat

Himmet Efendi'nin tekke âdâbına dair yazdığı en önemli eserlerinden biridir. Eser mukaddime,²⁵ giriş, on beş bölüm ve Akşemseddîn'in *Risâletü'n-Nûriyye* isimli eserinin muhtasar bir tercümesinden oluşmaktadır. Her bölüm 'fasl' denilmek suretiyle numaralandırılarak birbirinden ayrılmıştır. Bölümlerin başlıkları şu şekildedir: *Mukaddime*,²⁶ *Giriş*,²⁷ birinci bölümün başlığı yok,²⁸ *Ülfet Beyânındadır*,²⁹ *İhtirâzât Beyânındadır*,³⁰ dördüncü bölümün başlığı yok,³¹ *Sâlik Âdâb-ı Tarîka Riâyet Etmesi Beyânındadır*,³² *Meşâyih Ziyâret Âdâbın Beyân Eder*,³³ *Azîzlerin ve Fukarânın Kelîmâtının Beyân Eder*,³⁴ *Âdâb-ı Taâm ve Sofra Beyânındadır*,³⁵ dokuzuncu bölümün

23 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 596; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 128.

24 Şeyhî, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*, 2: 1406-07; Üşşâkîzâde, *Zeyl-i Şakâik*, 850; Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 189; Ayvansârâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, 212; Ayvansârâyî, *Vefeyât-ı Ayvansârâyî*, 22; *Bolu Livâsı 1921-25 Salnâmesi*, nşr. Kurul, 444; Ayvansârâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 289; Süreyye, *Sicilli Osmanî*, 2: 675.

25 Eserin yazma nüshâlarında 'Mukaddime', 'Giriş' ve 'Muhtasâr Risâletü'n-Nûriyye ve Tercümesi' adıyla müstakil bir bölüm yoktur. Biz konunun işleniş biçimine göre bu başlıkların konulmasını uygun gördük.

26 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 3a-6a; Eserin önemli pasajlarını vererek tanıtılmaya çalışıldığı bildiri için bkz. Bkz. Güler, "Bayramiye Meşâyihinden Şeyh Himmet'in Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat İsimli Eseri", 228-39.

27 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 6a-11b.

28 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 11b-13a.

29 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 13a-14b.

30 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 14b-15a.

31 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 15a-16a.

32 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 16a-20a.

33 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 20a-22b.

34 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 22b-25b.

35 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 25b-29a.

başlığı yok,³⁶ *Âdâb-ı Halvet Beyânındadır*,³⁷ *Hulefâya Lâzım Olanları Beyân Eder*,³⁸ *Hulefâ Şeyhini Ziyâret Âdâbı Beyânındadır*,³⁹ *Fukarâyâ Bîat Âdâbın Beyân Eder*,⁴⁰ *Ahvâl-i Halveti Beyân Eder*,⁴¹ *Azîzler Hulefâsın Gönderdikte Şeyhi Ziyâret Âdâbın Beyân Eder*.⁴² Himmet Efendi, eserin sonuna Akşemseddîn'in *Risâletü'n-Nûriyye* isimli eserinin bir tercümesini eklemiştir. Akşemseddîn bu eseri Bayramiyye tarikatı hakkında ortaya çıkan birtakım dedikodulara cevap vermek ve dervişlerini savunmak için kaleme almıştır. Kitapta ilk önce yapılan itirazlar ele alınmış; daha sonra Kur'ân ve Sünnet'ten deliller getirilmek suretiyle bu itirazlara cevap verilmeye çalışılmıştır.⁴³ DİA'nın "Akşemseddin" maddesinde eserin Himmet Efendi tarafından eksik bir tercümesinin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunduğu bilgisine yer verilmiştir.⁴⁴ Ancak bu bilgi doğruyu yansıtmamaktadır. Zira Himmet Efendi, Türkçe tercümesi ile birlikte Arapça olarak elinde bulunan *Risâletü'n-Nûriyye*'ye ait iki varaklık bölümü teberrüken kendi eserine eklediğini eserinde belirtmiştir.⁴⁵ Bu da DİA'nın ilgili maddesinde belirtilenin aksine Himmet Efendi'nin yaptığı bir tercüme olmayıp, sadece eseri bereketli kılmak için yaptığı bir ekleme olduğunu göstermektedir.

1.5.1.2. Manzûm Tarîkatnâme

Mefâîlün/mefâîlün/feûlün kalıbıyla yazılan eser, toplamda üç yüz kırk altı⁴⁶ beyitten oluşmaktadır. Himmet Efendi eserde sade ve akıcı bir dil kullanılarak tekke âdâb ve erkânı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca beyitler arasında yeri geldiğinde konularla ilgili âyet, hadis ve mutasavvıfların sözlerine yer vermektedir. Eserin bu kısımları Arapça olup Türkçe tercümelerine yer verilmemiştir. Eser, uzun bir giriş ve on iki bölüm ve bir hâtimedden oluşmaktadır. Her bölüm, içerdiği konuya göre isimlendirilmek suretiyle birbi-

36 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 29a-30a.

37 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 30a-31b.

38 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 31b-34a.

39 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 34a-71a.

40 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 71a-75a.

41 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 75a-79a.

42 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 79a-83a.

43 Muhammed Ali Yıldız, "Risâletü'n-Nûriyye: Tasavvufa Yöneltilen Eleştirilere Akşemseddîn'in Cevaplarını Yeniden Düşünmek", *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, (Bolu, 2016), 1: 59.

44 Orhan F. Köprülü; Mustafa Uzun, "Akşemseddîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 301.

45 Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 86a; Daha geniş bilgi için bkz. Güler, "Bayramiye Meşâyihinden Şeyh Himmet'in Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat İsimli Eseri", 238-39.

46 Meliha Tapsız, *Manzûm Tarîkatnâme*'nin üç yüz yetmiş yedi beyitten oluştuğunu iddia etmektedir. Bu sonuca ulaşmasının temel sebebi, beyitler arasında yer alan âyet, hadis ve mutasavvıfların sözlerini de beyit olarak kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa tam aksine bu kısımlar manzûm şekilde yazılmıştır. O kısımları dışarda tuttuğumuzda eserin üç yüz kırk altı beyitten oluştuğunu görmekteyiz. Bkz. Meliha Tapsız, *Bolulu Himmet Divânı Manzûm Tarîkatnâme Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, (Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995), 22.

rinden ayrılmıştır. Bölümler şu şekildedir: *Giriş*,⁴⁷ *Der-Beyân-ı Silsilenâme-i Bayramiyye*,⁴⁸ *Der-Beyân-ı Silsile-i Halvetiyye*,⁴⁹ *Der-Beyân-ı Sikke-i Devîşân*,⁵⁰ *Der-Vâkıa Der-Zaman-ı Hazret-i Pîr (Kuddise Sirruhu)*,⁵¹ *Beyt-i Hazret-i Pîr*,⁵² *Der-Beyân-ı Ahvâl-i Hilâfet*,⁵³ *Der-Beyân-ı Hizmet-i Şeyh ve Merd-i Tarîk*,⁵⁴ *Der-Makâlât-ı Meşâyih*,⁵⁵ *Lisân-ı Sûfîyyûn*,⁵⁶ *Fî-Beyân-ı Âdâbi'l-Halvet*,⁵⁷ *Pend-i Halîfe*⁵⁸ ve *Hâtime-i Kitâb*.⁵⁹

1.5.1.3. Dîvânçe

Himmet Efendi'nin önemli eserlerinden biri de Dîvânçe'sidir. Her beytinde dinî-tasavvufî öğelerle karşılaştığımız bu eser, Himmet Efendi'nin çeşitli konularda yazdığı gazel, muhammes, müseddes, ilahi ve murabba tarzında olmak üzere yetmiş yedi şiirlerinden oluşmaktadır. Hece vezniyle yazdığı şiirlerinde melamî tavır görülmemektedir.⁶⁰ Akıcı bir üslupla din, ahlak ve edep ile ilgili konularda bilgi vermeyi amaçlayan bu eser, başından çeşitli olaylar geçerek günümüze ulaşmıştır. Hüseyin Vassâf'ın verdiği bilgiye göre Himmet Efendi'nin Dîvânçe'si çıkan bir yangında yanmış ve daha sonra ezbere bilen kimseler bir araya gelerek bir cüz meydana getirmişlerdir.⁶¹ Eserin başından geçen ikinci olay ise son dönemlerde yaşanmıştır. Abdülbâkî Gölpınarlı'ya göre Bezcizâde Muhyiddîn Efendi Tekkesi'nin son şeyhi olan Abdullah Nâsîh Efendi, *Dîvân*'ın yazma nüshâsının "je (ج)" harfinden sonrasını kaybetmiştir. Bundan dolayı Gölpınarlı kendisini '*ceddinin Dîvân'ını kaybedecek kadar alakasız*' diyerek itham etmiştir.⁶² Divançe'deki pek çok şiir çeşitli bestekârlar tarafından bestelenmiş⁶³ ve tekkelerde çeşitli vesilelerle okunmuştur.⁶⁴ Şiirlerin bestekârları ve hangi makâmlarda bestelendiği ile ilgili bilgiler, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde (nr. 6383, 126-164 vr.) bulunan

47 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 1a-2a.

48 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 2a-2b.

49 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 2b-3b.

50 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 3b-4a.

51 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 4a-4b.

52 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 4b.

53 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 5a-5b.

54 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 5b-9a.

55 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 9a-9b.

56 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 9b-10b.

57 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, vr. 10b-11a.

58 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, vr. 11a-11b.

59 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, vr. 11b-12a.

60 Güler, "Bayramiye Meşâyihinden Şeyh Himmet'in Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat İsimli Eseri", 231.

61 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 598.

62 Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 189; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 128.

63 Bolulu şairler hakkında bir bildirisinde Mustafa İsen, Himmet Efendi'nin bestekâr olduğunu idafe etmiştir. Himmet Efendi'nin hayatını ele alan eserlere baktığımızda onun bestekârlığından herhangi bir şekilde bahsedilmemiştir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa İsen, "Bolu'nun Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Bolulu Divan Şairleri", *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara: trz), 150.

64 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 598.

nüşhâda yer almaktadır. Bu da Himmet Efendi'nin Dîvânî'nin halk tarafından takdir edildiğini ve sevildiğini göstermektedir.⁶⁵

1.5.2. Kendisine Aidiyeti Kesin Olmayan Eserler

1.5.2.1. Manzûme-i Mi'râciyye

Bursalı Mehmed Tâhir (ö. 1925) ve Hüseyin Vassâf, Himmet Efendi'nin böyle bir eserinin olduğunu söylemektedir.⁶⁶ Ancak kütüphane kayıtlarında yaptığımız araştırmalar sonucunda kendisine atfedilen böyle bir eser ile karşılaşmadık. Ayrıca Türk Edebiyatı'nda kaleme alınmış mirâciyyeler hakkında araştırma yapan Metin Akar, Himmet Efendi'ye ait böyle bir eser tespit edemediğini belirtmektedir.⁶⁷

1.5.2.2. Zübdetü'd-Dekâik

Yine Bursalı Mehmed Tâhir ve Hüseyin Vassâf'ın verdikleri bilgiye göre Himmet Efendi'ye ait Farsça bir eser olup Dağıstânî Hâfız Mustafa Efendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve 1292/1875 yılında sayfanın kenarlarında Farsça orijinal metni olduğu halde Mısır'da basılmıştır.⁶⁸ Ancak bu eser Azîz Nesefî'ye (ö. 700/1300[?]) ait olup müridlerin mebde ve meâd konularına yönelik eser yazma isteklerine karşı yazılmış, ancak müridlere çok uzun gelmesinden dolayı kendisi tarafından yapılan bir muhtasârı hüviyetindedir.⁶⁹

1.5.2.3. Silsile-i Bayramiyye

Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli* adlı eserinde Himmet Efendi'ye böyle bir eser nispet etmektedir. Cebecioğlu, Hacı Bayram Veli'nin doğmadan önce ileride veli olacağına yönelik kaynaklarda birtakım rivayetlerin bulunduğunu, bu rivayetlere şüpheyile yaklaşılması gerektiğini belirttikten sonra Himmet Efendi'ye ait *Silsile-i Bayramiyye* adında bir eserinden üç beyit getirerek söz konusu iddiaya örnek vermektedir.⁷⁰ Cebecioğlu, buna Fuat Bayramoğlu'nun *Hacı Bayram-ı Veli* isimli eserini referans olarak göstermektedir. Ancak Bayramoğlu söz konusu beyitleri Himmet Efendi'nin *Manzûm Tarîkatnâmesi*'nden aldığını belirtmektedir.⁷¹ Dolayısıyla *Silsile-i Bayramiyye*, Cebecioğlu'nun ifade ettiği gibi Himmet Efendi'nin müstakil bir eseri olmayıp *Manzûm Tarîkatnâmesi*'nin bir bölümüdür.⁷²

65 Himmet Efendi'nin bestelenmiş şiirlerinin bestekârları ve hangi makâmlarda bestelendikleri hakkında bkz. Himmet b. Ali Merdan, *Tarîkatnâme-i Himmet Efendi*, (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 6383).

66 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 598.

67 Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzûm Mi'râcnâmeler*, (Ankara: 1987), 203.

68 Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 189; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 128.

69 İbrahim Düzen, "Azîz Nesefî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 5: 345.

70 Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, 28.

71 Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983), 1: 13.

72 Söz konusu bölüm için bkz. Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 2a-3a.

2. Himmet Efendi'den Sonra Himmetiyye

Himmet Efendi'nin vefatından sonra Himmetiyye'de şeyhlik görevi, 1925 tekke ve zâviyelerin seddine kadar neslinden gelen Himmetzâdeliler tarafından yürütülmüştür.⁷³ Ayrıca İstanbul'un pek çok tekkesinde etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu başlık altında Himmet Efendi'den sonra Himmetiyye silsilesi genel bir şekilde ele alınacaktır.

2.1. Şeyh Abdullah Efendi

Himmet Efendi'den sonra şeyhlik görevine 1050/1640 yılında doğan oğlu Şeyh Abdullah Efendi geçmiştir.⁷⁴ Küçük yaşlarında babasının yanında ilim tahsiline başlayan Şeyh Abdullah Efendi, eğitimini tamamladıktan sonra babasına intisab etmiş; uzun ve meşakkatli bir seyr u sülûk sürecinden sonra babasından hilafet almıştır. 1080/1669 yılında Himmet Efendi'nin Kasımpaşa Camii vâizliğinden ayrılmasıyla yerine kendisi geçmiş ve bu görevi on yıl yerine getirmiştir. Halkın yoğun talebi üzerine Himmet Efendi 1090/1679-80'in başlarında tekrar eski görevine geri gelmiş, Şeyh Abdullah Efendi ise İmam Mehmed Efendi'nin yerine Halil Paşa Camisi'ne vâiz olarak tayin edilmiştir.⁷⁵ 1095/1684 yılında babasının vefat etmesi üzerine yerine posta oturan Şeyh Abdullah Efendi, zaman zaman Sultan IV. Mehmed (ö. 1104-05/1693) tarafından saraya davet etmiş ve çeşitli sohbet meclisleri icra edilmiştir.⁷⁶

Şeyh Abdullah Efendi, babasının yerine şeyh olduktan sonra babası gibi çeşitli camilerde vâizlik görevini üstlenmiştir. 1099/1687-88 yılında hacca gitmiş, dönüşünde Hüseyin Vassâf'a göre 1103/1692, Şeyhî'ye göre 1105/1693-94 yılında Çavuşzâde Osman Efendi yerine Sultan Selim Camii vâizi olmuş, böylece meşâyih-ı selâtîn silsilesine dahil olmuştur. Daha sonra Hüseyin Vassâf'a göre 1005/1694, Şeyhî'ye göre 1006/1694-95 yılında Fatih Camii vâizliği; bu görevini yerine getirirken 1108/1696-97 yılında Sultan II. Mustafa'nın (ö. 1114-15/1703) Avusturya seferine (1108-09/1697) Bosnevî Şeyh Mustafa ile birlikte ordu vâizliği; 1120/1708-09 yılında Yeni-bahçeli Şeyh Mehmed yerine Bayezit Camii vâizliği ve son olarak 1122/1710 yılında Süleymaniye Camii vâizliğini yürütmüştür. Bu görevindeyken 26 Şevvâl 1122/14 Aralık 1710 yılında vefat etmiş ve Bezcizâde Muhyiddîn Efendi Dergâh'ında babasının yanına defnedilmiştir.⁷⁷

73 Süreyye, *Sicilli Osmanî*, 2: 675. Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat* adlı eserinde Şeyh Hüsâmeddîn Efendi'nin bir oğlundan Çelebî ünvanıyla bahsetmekte ve kendisinden sonra yerine halife olarak onu bırakacağını ifade etmektedir. Ancak yerine Şeyh Abdullah Efendi'nin geçmesinden bunun gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu Çelebî'nin akibeti hakkında eserin diğer bölümlerinde ve ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bkz. Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, 42b.

74 Himmet Efendi, *Manzûm Tarîkatnâme*, 2a.

75 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 603; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*, 3: 2725-26; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 317.

76 Detaylı bilgi için bkz. Himmet Efendi, *Tarîkatnâme*, *Dîvânçe-yi İlâhiyât ve İlâhiyât-ı Abdî*, 40b.

77 Müstâkimzâde Süleymân Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn*, nşr. Mustafa Koç, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), 263-64; Suyulcuzâde Mehmed Nâcib, *Devhâtü'l-Küttâb*, nşr. Kilisli Muallim

Babası gibi şâir olan Şeyh Abdullah Efendi, şiirlerini içeren *Dîvân*, Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını mesnevi şeklinde konu edinen *Gencîne-i İ'câz*, lugâzlardan meydana gelen *Dîvân-ı Lugâz*, şairlerin hayatını konu edinen *Tezkire-i Şuarâ* on yedi ilâhi içeren *Îlâhiyyât*, Hz. Ali'nin (r.a) *Kasîde-i İlmiyye Şerhi*, *Kasîde-i Kişmîriyye Şerhi*, *Kasîde-i Tevhîd Şerhi*, otuz sekiz beyitlik kaside-i *Na't-ı Resûli's-Sakaleyn*'i ile *Dîvân-ı Nu'üt-i Abdî* isimli eserleri kaleme almıştır.⁷⁸ Ayrıca Hüseyin Vassâf, *Şerh-i Kasîde-i Molla Örfî* adında bir eserinin olduğunu ve bu eseri okuduğunu belirtir.⁷⁹ Şiirlerinde genellikle Abdî, Dervîş Abdullah, Abdullah ve Himmetzâde mahlaslarını kullanan Şeyh Abdullah Efendi, dönemin önemli hattatlarından olan Hâfız Osman Efendi'den (ö. 1109-10/1698) hat dersleri alarak kendisinden icâzet almış ve sülûs ile nesih hattında üstad derecesine ulaşmıştır.⁸⁰ Ayrıca musikişinâs olan Şeyh Abdullah Efendi, başta babasının *Dîvân*'ı olmak üzere pek çok eser bestelemiştir; bazıları günümüze ulaşmıştır.⁸¹ Süleymaniye Camisi'ndeki görevi Şeyh İsa Efendi'ye; şeyhlik görevi ise oğlu Şeyh Abdüssamed Efendi'ye geçmiştir. Babası gibi çok sevilen ve takdir gören Şeyh Abdullah Efendi'nin *Dîvân*'ında ve *Îlâhiyyât*'ında yer alan pek çok şiir çeşitli bestekârlar tarafından çeşitli makâmlarda bestelenmiştir. Şiirlerin bestekârları ve hangi makâmlarda bestelendiği ile ilgili bilgiler, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde (nr. 6383, 164-175 vr.) bulunan nüshâda yer almaktadır.

2.2. Şeyh Abdüssamed Efendi

1081/1670 yılında doğan Şeyh Abdüssamed Efendi, küçük yaşlarında babasının yanında ilim tahsiline başlamış, eğitimini tamamladıktan sonra babasına intisab etmiş, uzun bir seyr u sülûk sürecinden sonra babasından hilafet almıştır. Dönemin önde gelen şairlerinden olan Şeyh Abdüssamed Efendi, Süleymaniye Camii vâizi olmuş, böylece meşâyih-ı selâtîn silsilesine dâhil olmuştur. Babası 1022/1720 yılında vefat edince yerine şeyh olarak tayin edilmiş, kısa bir sürede ünü yayılmış ve çokça ziyaret edilmiştir. Vefatından kısa bir süre önce ordu şeyhi olarak görevlendirilmiş, ancak yakalandığı hastalıktan dolayı bu görevini yerine getiremeden 1150/1737⁸² yılında vefat etmiş ve Bez-cizâde Muhyiddîn Efendi Dergâh'ında babasının yanına defnedilmiştir. Şeyh Abdüssamed Efendi'nin şeyhlik yaptığı zamanlarda Himmetiyye tarikatı İstanbul'daki en etkin olduğu dönemi yaşamıştır. Kardeşi Şeyh Abdüşşekur Efendi

Rıfat, (İstanbul: Sanat Akademisi Neşriyatı, 1942), 142; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 596, 604; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*, 3: 2725-26; Ayvansârâyî, *Vefeyât-ı Ayvansârâyî*, 22; Bolu *Livâsı 1921-25 Salnâmesi*, (Hzr. Kurul), 446; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 317-18.

78 Nuri Özcan, "Abdi, Himmetzâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları 1988), 1: 74; Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 313; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*, 3: 2727; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 318-19.

79 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 606.

80 Müstâkimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 263; Suyulcuzâde, *Devhâtü'l-Küttâb*, 142; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 605; Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 318.

81 Özcan, "Abdi, Himmetzâde", 1: 74.

82 Vefat tarihi Bursalı Mehmed Tâhir'e göre 1156/1743-44 olarak verilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 314.

(ö. 1180/1766-67), kardeşi Şeyh Muhammed Emin Efendi (ö. 1176/1762-63), kardeşi Şeyh Abdulğafur Efendi (ö. 1176/1762-63), oğlu Şeyh Nurullah Efendi (ö. 1180/1766-67), damadı Şeyh Abdülhâlim Efendi (ö. 1173/1759-60), Çalakzâde Şeyh Mustafa ez-Zâkir (ö. 1171/1757-58) ve Şeyh Seyyid İsmâil Efendi kendisine bağlanıp hilafet alan kimselerdir.⁸³ Bir dönem kadılık görevini yürüten Şeyh İbrahim Cezmî, Şeyh Abdullah Efendi ve Şeyh Abdüssamed Efendi'den tarikat dersi almıştır. 1160/1747 yılında vefat edip, şiirlerini toplayan bir *Dîvân*'ı vardır.⁸⁴ Şeyh Abdüssamed Efendi'nin oğlu Mustafa'dan olan torunu Himmetzâde Seyyid Atâullah Efendi, ordu kâtipliği yapmış ve dönemin önemli hat üstadlarından olan Şeyh Mehmed'den icazet almış, sülüs ile nesih hatlarında üstad sayılmıştır. Kendisi 1191/1777 yılında vefat etmiştir.⁸⁵

Şeyh Abdüssamed Efendi'den sonra Himmetiye'nin iki kola ayrılıp devam ettiğini görmekteyiz. Zira kendisinden sonra Fatih'teki Defterdar İbrahim Efendi Tekkesi'ne oğlu Şeyh Nurullah Efendi; Üsküdar'daki Bezcizâde Muhyiddîn Efendi Tekkesi'ne ise kardeşi Şeyh Abdüşşekur Efendi şeyh olarak geçmiştir. Bu iki tekke Şeyh Abdülhay Efendi (ö. 1275/1859) ve oğlu Abdüşşekur Mahvî Efendi (ö. 1303/1886) dönemlerinde tekrar tek şeyhe düşüp söz konusu şeyhler tarafından idare edilmiştir.

2.3. Şeyh Nurullah Efendi'yle Devam Eden Himmetiye Silsilesi

Şeyh Abdüssamed Efendi'nin yerine Derfterdar İbrahim Efendi Tekkesi'nde şeyhlik görevine oğlu Şeyh Nurullah Efendi geçmiştir. Bir müddet Sultan Ahmed Camii vâizliğini de yürüten Şeyh Nurullah Efendi, 1180/1766 yılında vefat etmiştir. Kendisinin ilahi, aşk ve tevhid konularını içeren bir *Gazeliyyât*'ı vardır. Kendisinin yerine şeyhlik görevine oğlu Şeyh Bahâeddîn Efendi geçmiştir. 1220/1805 yılında vefat edince Yüksekaldırım'da inşa edilen dergâha defnedilmiştir. Yerine şeyhlik görevine sırasıyla şu kişiler geçmiştir: Şeyh Nurullah Efendi'nin diğer oğlu Şeyh Muhammed Mecdüddîn Efendi (ö. 1225/1810), Şeyh Mecdüddîn Efendi'nin oğlu Muhammed Muhyiddîn Efendi (ö. 1259/1843), Şeyh Muhyiddîn Efendi'nin oğlu Seyyîd Kerâmeddîn Efendi (ö. 1273/1857), Şeyh Bahâeddîn Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülhay Efendi (ö. 1275/1859), Şeyh Muhyiddîn Efendi'nin diğer oğlu Muhammed Mecdüddîn Efendi (ö. 1289/1873), Şeyh Abdülhay Efendi'nin oğlu Abdüşşekur Mahvî Efendi (ö. 1303/1886), Şeyh Abdülhay Efendi'nin diğer oğlu Muhammed Hüsâmeddîn Efendi. Kendisi Bayramiyye tarikatına ayrılan vakıf gelirleriyle Ankara'da bulunan Hacı Bayram Veli türbesini inşa etmiştir. Rabiülevvel 1329/Mart 1911 yılında İzmir'de vefat etmiştir.⁸⁶ Daha sonra yerine Abdülhak Sun'î Efendi geçmiştir. Tekkenin son şeyhi ise Abdülhay Subhi Efendi'dir.⁸⁷

83 Tabibzâde, *Silsilenâme-i Sûfiyye*, (Azîz Mahmûd Hüdâyî, 1098), 21a.

84 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 609-10.

85 Müstâkimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 282.

86 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 613-14; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, 289.

87 Fatih Köse, *İstanbul Halveti Tekkeleri*, (İstanbul: İFAV, 2012), 447-48.

2.4. Şeyh Abdüşşekur Efendi'yle Devam Eden Himmetiyye Silsilesi

Doğum tarihi hakkında bilgi sahibi olamadığımız Şeyh Abdüşşekur Efendi, Şeyh Abdüssamed Efendi'nin kardeşi olup kendisinden sonra Bezcizâde Muhyiddîn Efendi Tekkesi'ne şeyh olarak atanmıştır. Ayasofya Camii vâizi olmuş, böylece meşâyih-ı selâtîn silsilesine dahil olmuştur. Dönemin önde gelen şairlerinden olan Şeyh Abdüşşekur Efendi, 1180/1766 yılında vefat etmiş ve Bezcizâde Muhyiddîn Efendi Dergâh'ında babasının yanına defnedilmiştir. Şeyh Abdüşşekur Efendi, Kur'ân-ı Kerîm'i vaaz tarzında tefsir etmiş ve ölümünden önce bu tefsirini Ayasofya kürsüsünde iki kere bitirmiştir. Bir de kendi şiirlerini içeren bir *Dîvân*'ı vardır.⁸⁸ Yerine şeyhlik görevine oğlu Şeyh Abdülğafûr Efendi geçmiştir. 1222/1805 yılında vefat ederek babasının yanına defnedilmiştir. Kendisinden sonra Şeyh Yahya Efendi, ondan sonra oğlu Şeyh Ali Baba posta oturmuştur. Şeyh Ali Baba Bayramiyye'den hilafeti olmakla birlikte Nakşibendiyye'den de hilafeti vardır. Daha sonra Şeyh Abdülhay Efendi, sonra 1303/1886 yılında vefat eden oğlu Şeyh Abdüşşekur Mahvî Efendi, en son ise Şeyh Nâsîh Efendi geçmiştir.⁸⁹ Son Himmetzâde olan Şeyh Nâsîh Efendi, Himmet Efendi'nin *Dîvân*'ını 'je' harfinden sonrasını ve Bezcizâde Muhyiddîn Efendi'nin *Dîvân*'ını kaybettiği için Abdülbâkî Gölpınarlı (ö. 1982) tarafından eleştirilmiş ve ceddinin mirasıyla ilgi ve alakasız olmakla suçlanmıştır.⁹⁰

3. İstanbul'da Himmetiyye'ye Bağlı Tekkeler

3.1. Başlangıçtan İtibaren Himmetiyye'ye Bağlı olan Tekkeler

3.1.1. Defterdâr İbrâhîm Efendi Tekkesi/Fatih

Bir diğer adı *Himmetzâde Bayramî Dergâhı* olan bu tekke, Fatih'te Ördek Kasap Mahallesi'nde yer almaktadır. [1957 ada, 26 parsel]⁹¹ Sultan IV. Mehmed'in (ö. 1104-05/1693) defterdarlarından İbrahim Efendi tarafından inşa edilmiş ve bu bölgede kendi evinde irşat faaliyetlerini sürdüren Himmet Efendi'ye tahsis edilmiştir.⁹²

Ayin günü perşembe olan tekkede şeyhlik görevi, sırasıyla şu kişiler tarafından îfâ edilmiştir: Bolulu Himmet Efendi (ö. 1095/1684) > Himmet Efendi'nin oğlu Şeyh Abdullah Efendi (ö. 1122/1710) > Abdullah Efendi'nin oğlu Seyyid Abdüssamed Efendi (ö. 1150/1737) > Abdüssamed Efendi'nin oğlu

88 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 615-17; Ayvansârâyî, *Vefeyât-ı Ayvansârâyî*, 23; *Bolu Livâsı 1921-25 Salnâmesi*, (Hzr. Kurul), 447; Yiğit, "Bolulu Divan ve Tasavvuf Şairleri", 303; Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 314.

89 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 617-18.

90 Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 128-29.

91 M. Şerif Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, (İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2016), 379; Mustafa Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, (İstanbul: Kırkkandil Yayınevi, 2007), 196.

92 Ayvansârâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmî*, 289; Üşşâkîzâde, *Zeyl-i Şakâik*, 850; Ayvansârâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, 212; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*, 2: 1406; Ayvansârâyî, *Vefeyât-ı Ayvansârâyî*, 22; Müstâkimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 263; Aynî, *Hacı Bayram Veli*, 191; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 346.

Seyyid Nurullah Efendi (ö. 1180/1766) > Nurullah Efendi'nin oğlu Seyyid Bahâeddîn Efendi (ö. 1220/1805) > Nurullah Efendi'nin diğer oğlu Muhammed Mecdüddîn Efendi (ö. 1225/1810) > Mecdüddîn Efendi'nin oğlu Muhammed Muhyiddîn Efendi (ö. 1259/1843) > Muhyiddîn Efendi'nin oğlu Seyyîd Kerâmeddîn Efendi (ö. 1273/1857) > Bahâeddîn Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülhay Efendi (ö. 1275/1859) > Muhyiddîn Efendi'nin diğer oğlu Muhammed Mecdüddîn Efendi (ö. 1289/1873) > Abdülhay Efendi'nin oğlu Abdüşşekur Mahvî Efendi (ö. 1303/1886) > Abdülhay Efendi'nin diğer oğlu Muhammed Hüsâmeddîn Efendi (ö. 1335/1916), Abdülhak Sun'î Efendi ve son olarak Abdülhay Subhî Efendi.⁹³

Bu tekke günümüze ulaşmamıştır. 31 Mayıs 1918'de çıkan büyük yangın sonucu kül olan tekke arsa haline gelmiş, 1960 yılında bu arsa alınarak Çapa Tıp Fakültesi arsasına eklenmiştir.⁹⁴

3.1.2. Emekyemez Hüseyin Efendi Tekkesi/Üsküdar

Kaynaklarda *Etmekyemez Hüseyin Efendi Dergâhı* ve *Salacak Bayramî Dergâhı* isimleriyle de anılan tekke, Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâyî Mahallesi'nde yer almaktadır [354 ada, 6 parsel].⁹⁵ Etmekyemez Hüseyin Efendi (ö. 1181/1767) tarafından inşa edilen tekke; semâhâne, iki oda, bir kiler, bir matbah, bir kuyu, bir harem dairesi, iki oda, iki helâ, bir musluklu su hazine-sinden oluşmaktadır.⁹⁶

Tekkenin ilk şeyhi Şeyh Abdüşşekur Efendi'nin halifesi Şeyh Abdurrahmân Efendi'dir. Daha sonra sırasıyla Abdurrahmân Efendi'nin halifesi Şeyh Abdülfettâh Efendi, Seyyid Mustafa Akif Efendi (ö. 1296/1879), Abdülazîz Efendi, Halil Hicâbî Efendi şeyhlik görevini yerine getirmişlerdir. Tekkenin üçüncü şeyhi Mustafa Akif Efendi, 1286/1869 yılında tekkeyi yeniden inşa ettirmiş, bundan dolayı kaynaklarda tekkenin ikinci bânisi olarak kabul edilmiştir.⁹⁷ Tekke şeyhliği, 1925 tekkelerin seddine kadar Halil Hicâbî Efendi tarafından yürütülmüştür.

1960 yılında vakıflar tarafından satılan tekke, Üsküdar-Harem sahil yolu yapımında yıkılmış ve yerine apartman dikilmiştir. Tekkeden geriye kalan ise bir türbe ve 1286/1869 tarihli bir kitabedir.⁹⁸

93 Zâkir Şükrü Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche: Mecmu'a-ı tekeya*, nşr. Sehan Tayşi, (Berlin: Klaus Schwarz, 1980), 5-6; Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 379-81; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 347-48.

94 Demirel Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1988, 71-72. Tekkenin plan yapısı için bkz. a.g.e, 384.

95 Erkan Övüş, "1341 Defterlerine Göre 1925'te Üsküdar Tekkeleri", *Tasavvuf Dergisi*, (İstanbul: 2016), 38/66-67.

96 Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, 349; Aynî, *Hacı Bayram Veli*, 191.

97 Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 635.

98 Salim Yorgancıoğlu, *Üsküdar Dergâhları*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2004), 118-20; Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 57. Tekkenin şu anki durumuyla ilgili resmi için bkz. a.g.e, 305; Tekkenin plan yapısı için bkz. a.g.e, 384.

3.2. Bir Dönem Himmetiyye'ye Bağlı Olan Tekkeler

3.2.1. Bezcizâde Muhyiddîn Efendi Tekkesi/Üsküdar

Kaynaklarda *Himmet Efendi Tekkesi*, *Abdüşşekur Efendi Tekkesi*, *Divitçiler Tekkesi*, *Salı Tekkesi*, *Muhyiddîn Efendi Tekkesi* ve *Şekûrî Efendi Tekkesi* gibi isimlerle anılan tekke, Üsküdar'ın Arakiyyeci Hacı Cafer Mahallesi'nde yer almaktadır [204 ada / 31 parsel]. Bu tekke, Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden Bezcizâde Muhammed Muhyiddîn Efendi tarafından yaptırılmıştır.⁹⁹ Semâhâne, türbe, beş oda, bir helâ, bir bodrum, selamlık dairesi, bir matbah, gasilhâne, sağır bir avlu, iki kabir, bir bahçe, ahırlık, dört musluklu şadırvan ve dolaplı kuyudan müteşekkil olan tekkenin ayin günleri salıdır.¹⁰⁰

Bezcizâde Muhammed Muhyiddîn Efendi, Üsküdar/Divitçilerde bulunan tekkesinde Halvetiyye tarikatı usulüne göre hizmet veriyordu. Vefatından sonra kendisi yerine bu tekkeye halife olarak halifesi Şeyh Hüsâmeddîn Efendi'nin geçmesini vasiyet etmiştir. Ancak Şeyh Hüsâmeddîn Efendi, kendisinden önce vefat edince bu vasiyet gerçekleşmemiş ve kendisinden sonra kısa bir süreliğine oğlu Şeyh Ahmed Çelebî şeyhlik görevini yürütmüştür. Tekkenin 1046/1636 tarihli vakfiyesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Mahalle-i mezbûrede sekiz hücrâtı ve üstlerinde mihrâblı tevhîdhâne-yi vakf ederek hücrât-ı mezkûranın süknasına Bezcizâde Karabaş eş-Şeyh Muhammed Efendi'ye ba'dehu oğlu Ahmed Çelebî'ye, ba'dehu evlâdına, ba'de'l-inkirâz şeyh-i mezbûrun hulefâsına şart eylemiştir.”¹⁰¹

Daha sonra meşihat tarafından Bolulu Himmet Efendi bu tekkeye şeyh olarak görevlendirilmiştir. İstanbul'da yerine oğlu Şeyh Abdullah Efendi'yi bırakarak Üsküdar'a gelen Himmet Efendi, tekkede Bayramiyye-Halvetiyye usulüne göre irşat faaliyetlerine başlar.¹⁰² Himmetzâde ailesinden Tophâne-i Âmire muhasebecisi Hüseyin Hüsnü Efendi tarafından XIX. yüzyılın başlarında tadilattan geçirilmiştir. Tekkede görev yapan şeyhler sırasıyla şu şekildedir: Bezcizâde Muhammed Muhyiddîn Efendi (ö. 1020/1611) > Muhyiddîn Efendi'nin oğlu Şeyh Ahmed Çelebî > Bolulu Himmet Efendi (ö. 1095/1684) > Himmet Efendi'nin oğlu Şeyh Abdullah Efendi (ö. 1122/1810) > Şeyh Abdullah Efendi'nin oğlu Seyyid Abdüssamed Efendi (ö. 1150/1737) > Şeyh Abdüssamed Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüşşekur Efendi (1181/1767) > Şeyh Abdüşşekur Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülğafûr Efendi (ö. 1222/1805) > Şeyh Yahya Efendi > Şeyh Yahyâ Efendi'nin oğlu Şeyh Ali Baba > Şeyh Abdülhay Efendi (ö.1275/1859) > Şeyh Abdülhay Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüşşekur Mahvî Efendi (ö. 1303/1886) ve en son

99 Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, 363; Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 584.

100 Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, 363; Aynî, *Hacı Bayram Veli*, 191.

101 Övüş, *1341 Defterlerine Göre 1925'te Üsküdar Tekkeleri*, 72.

102 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 596; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 128.

Şeyh Nâsîh Efendi.¹⁰³ Tekkenin şeyhliği, 1925 tekkelerin seddine kadar bu kişi tarafından yürütülmüştür.¹⁰⁴

Tekke 1958 yılında Zeynep Kamil Hastanesi genişletilmesi faaliyetleri sırasında yıkılmış ve haziresi Küçük Selimiye Camisi avlusuna nakledilmiştir.¹⁰⁵

3.2.2. Helvayî Tekkesi/Fatih

Kaynaklarda *Şeyh Helvaî Baba Tekkesi* ve *Helvacı Baba Tekkesi* olarak da anılan bu tekke, Fatih'te Kalenderhane Mahallesi'nde yer almaktadır [664 ada / 7-8 parsel].¹⁰⁶ Bayramî-Melâmî şeyhlerinden Pîr Ali Aksarâyî'nin (ö. 945/1539) halifesi ve damadı olan Şeyh Yakub Efendi (ö. 997/1589), Kanûnî Sultan Süleyman (ö. 974/1566) döneminde Akka'ya sürgün edilmişlerdir. Nahcivan Seferi'nden (960/62/1553-55) sonra İstanbul'a dönüşüne izin verilmiş ve kendisine bu tekke tahsîs edilmiştir. Şeyh Yakub Efendi, kendisinden burhan isteyen Kanûnî Sultân Süleymân (ö.974/1566) için helva hazırlatmış, bu esnada içinden helva olsaydı yeseydik diye geçiren Kanûnî'ye bu helva ikram edilmiş ve bundan sonra kendisi Helvayî Yakub Efendi, tekke ise Helvayî Tekkesi olarak adlandırılmaya başlanmıştır.¹⁰⁷

Farklı dönemlerde Bayramî-Melâmî, Celvetî, Halvetî-Cerrâhî, Nakşibendî ve Rıfâî şeyhlerce idare edilen tekke, son dönemlerde Bayramî-Himmetî şeyhler tarafından idare edilmiştir.¹⁰⁸ Rıfâiyye tarikatı şeyhlerinden Muhammed Tâhir Efendi, daha hayattayken Himmetzâdelilerden Muhyiddîn Şerîf Efendi'yle kızını evlendirmiş ve tekke şeyhliğini damadına bırakmıştır. Muhyiddîn Şerîf Efendi, 1313/1895 yılında vefat edince Bayramiler ve Rıfailer arasında tekkenin şeyhini tayin konusunda tartışma çıkmış ve Himmetzâde Tekkesi şeyhi Muhammed Hüsâmeddîn Efendi (ö. 1335/1916) vekâleten posta oturmuştur. Muhammed Hüsâmeddin Efendi, 1326/1909 yılında tekkeye Muhyiddîn Şerîf Efendi'nin oğlu Muhammed Tâhir Efendi'yi tayin etmiştir.¹⁰⁹ Ayin günü çarşamba olan tekkenin şeyhliği, 1925 tekkelerin seddine kadar bu kişi tarafından yürütülmüştür.¹¹⁰

Tekke harap bir şekilde günümüze ulaşmıştır.¹¹¹

103 Mehmet Akif Köseoğlu, *İstanbul'un 100 Tekkesi*, (İstanbul: İBB Kültür Yayınları, 2016), 254-55.

104 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5: 308.

105 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 72. Tekkenin şu anlık durumuyla ilgili resimleri için bkz. a.g.e, 313; Tekkenin plan yapısı için bkz. a.g.e, 384.

106 Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 210.

107 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 511-12; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 308.

108 Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 210; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 308.

109 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2: 512.

110 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5: 308.

111 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 71. Tekkenin harap haldeki resmi için bkz. a.g.e, 312; Tekkenin planı için bkz. a.g.e, 406.

3.2.3. Mehmed Ağa Tekkesi/Fatih

Kaynaklarda *Bayram Veli Tekkesi* ve *Yayabaşı Tekkesi* diye de anılan tekke, Fatih'te Muslihittin Mahallesi'nde yer almaktadır [1369 ada / 1 parsel].¹¹² Darussaâde Ağası Çarşambalı Mehmed Ağa (ö.995/1585) tarafından yılında yapılan tekkenin şeyhliğine Halvetiyye tarikatından Yayabaşızâde Şeyh Hızır Efendi (ö. 1005/1596) getirilmiştir.¹¹³

Bolulu Himmet Efendi'nin kendisinden hilafet aldığı Şeyh Hüsâmeddin Efendi'nin şeyhi Bezcizâde Muhammed Muhyiddîn Efendi'nin de şeyhlik yaptığı¹¹⁴ bu tekke, uzun bir dönem Halvetî şeyhlerce idare edildikten sonra Bayramiyye'nin Himmetiyye kolundan hilafet alan ve aynı zamanda Himmetzâde Şeyh Abdüssamed Efendi'nin damadı olan Çelebî Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1165/1752) şeyhliğe tayin edilmiştir. Kendisinden sonra sırasıyla oğlu Şeyh Muhammed Yahya Efendi (ö. 1223/1808), Şeyh Yahya Efendi'nin oğlu Seyyid Ali Efendi (ö. 1272/1856) tekkenin şeyhlik görevini yerine getirmişlerdir. Bir dönem Kadiri şeyhi Şeyh Abdurrahman Efendi (ö. 1285/1868) tarafından idare edilen tekkede görev yapan son Bayramî-Himmetî şeyhi Şeyh Muhammed Râşid Efendi (ö. 1302/1885) olmuştur.¹¹⁵

Mayıs 1971'de çatısı yıkılan tekke, iki katlı ahşap bir yapı olup bakımsızlıktan dolayı yıkılmış ve arsa haline gelmiştir. Günümüzde arsasında evler inşa edilmiştir.¹¹⁶

3.2.4. Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi/Fatih

Kaynaklarda *Nazmi Efendi Tekkesi* olarak da geçen bu yapı, Fatih-Şehremini'de Arpaemini Mahallesi'nde yer almaktadır [1853 ada / 20 parsel].¹¹⁷ 1004/1596 yılında Yavaşça Mehmed Ağa (ö.1010/1601) tarafından inşa edilen tekke, Halvetî şeyhlerinden Şeyh İbrahim Sivasî'ye (ö. 1040/1630) tahsis edilmiştir. Şeyh İbrahim Sivasî'nin halifesi olan Şeyh Muhammed Nazmî Efendi (ö. 1112/1701), bu tekkeye şeyh olduktan sonra tekkeyi genişleterek yeniden inşa etmiştir.¹¹⁸

Uzun bir süre Halvetî şeyhlerce idare edilen tekkenin şeyhliği, Şeyh Abdüssamed Efendi'nin damadı ve halifesi olan Seyyid Abdülhalim Efendi'ye (ö. 1173/1759) geçmiş ve Bayramî-Himmetî şeyhlerce idare edilmeye başlanmıştır. Kendisinden sonra tekkenin şeyhliğini oğlu Seyyid Muhammed

112 Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, 144.

113 Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 445; Aynî, *Hacı Bayram Veli*, 190; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 309.

114 Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, 145; Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 447.

115 Zâkir, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche: Mecmu'a-ı tekaya*, 14-15; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 311.

116 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 93. Tekkenin harap haldeki resmi ve kitabesi için bkz. a.g.e, 330; Tekkenin planı için bkz. a.g.e, 379.

117 Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 469; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 333.

118 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 141.

Habîb Efendi (ö. 1184/1770) yürütmüştür. Bu iki Bayramî-Himmetî şeyhleri tarafından kısa bir dönem idare edilen tekke, 1925 tekkelerin seddine kadar farklı zamanlarda Kâdiriyye-Eşrefiyye ve Halvetiyye-Şemsiyye tarikatlarına mensup şeyhlerce farklı zamanlarda idare edilmiştir.¹¹⁹

Günümüze ulaşamayan tekkenin arsası Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi arazisine dâhil edilmiştir. Tekkenin yapı ve haziresinin akıbeti hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹²⁰

3.2.5. Bayrampaşa Tekkesi/Fatih

Kaynaklarda *Paşmak-ı Şerîf Tekkesi* ve *Baba Efendi Tekkesi* olarak da anılan bu yapı, Fatih'te Cerrahpaşa Caddesi'nde yer almaktadır [1132 ada / 53 ile 52 parsel].¹²¹ Tekke Sadrazam Bayram Paşa (ö. 1048/1638) tarafından medrese, çeşme ve diğer hayratlardan oluşan bir külliye olarak inşa edilmiştir.¹²² *Paşmak-ı Şerîf* olarak isimlendirilmesinin sebebi ise tekkede Hz. Peygamber'in (s.a.v) ayakkabısının muhafaza edilmesinden dolayıdır. Yine kaynaklarda edindiğimiz bilgiye göre tekkede Veysel Karanî'nin (ö. 37/657) takkesi ve kabenin anahtarı bulunmaktaydı.¹²³

Tekke inşa edildikten sonra şeyhliğine Kadiriyye tarikatı şeyhlerinden Malatyavî Şeyh Hamza getirilmiştir. Uzun bir süre Kadirî şeyhlerce idare edilen tekkeye, Şeyh Abdüssamed Efendi'nin kardeşi ve aynı zamanda halifesi olan Seyyid Muhammed Emin Efendi (ö. 1176/1763) şeyh olarak tayin edilmiş ve tekke artık Bayramî-Himmetî şeyhlerce idare edilmeye başlanmıştır.¹²⁴ Kendisinden sonra oğlu Şeyh Es'âd Efendi (ö. 1202/1788) tekkenin şeyhliğine geçmiştir.¹²⁵ Bundan sonra tekke Bayrami-Himmetî şeyhlerinin idaresinden çıkıp değişik dönemlerde Halvetiyye ve Kadiriyye'ye mensup şeyhlerince idare edilmeye başlanmıştır.¹²⁶

Tekke 2000'li yıllarda harem dairesi haricindeki kısımlar restore edilmiş ve bir vakfın kullanımına tahsis edilmiştir.¹²⁷

119 Zâkir, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche: Mecmu'a-ı tekaya*, 32-33; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 334.

120 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 141. Tekkenin planı için bkz. a.g.e, 385.

121 Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, 172.

122 Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmî*, 99; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 327.

123 Paşmak kelimesi Oğuzca'da ayakkabı anlamına gelmektedir. Bundan dolayı bu isim verilmiştir. Bkz. Köseoğlu, *İstanbul'un 100 Tekkesi*, 130; Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, 173; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 328.

124 Köseoğlu, *İstanbul'un 100 Tekkesi*, 131.

125 Zâkir, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche: Mecmu'a-ı tekaya*, 38-39.

126 M. Baha Tanman, "Bayram Paşa Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınlar, 1992), 5: 267; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 330.

127 Köseoğlu, *İstanbul'un 100 Tekkesi*, 132; Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 93. Tekkenin harap haldeki resmi için bkz. a.g.e, 294; Tekkenin tevhidhâne kısmının planı için bkz. a.g.e, 421.

3.2.6. Çalak Tekkesi/Fatih

Kaynaklarda *Çaylak Tekkesi* ve *Çaylakzâde Tekkesi* olarak da geçen bu yapı, Fatih'te Nuruosmaniye Caddesi'nde yer almaktadır [324 ada / 1 parsel]. Çalaklı Şeyh Mustafa Efendi tarafından yapılan bu tekkenin şeyhliğine Halvetî şeyhlerden olan Çalak Şeyh Ahmed Zâkir Efendi (ö. 1123/1711) getirilmiştir.¹²⁸

Üç hücre, bir türbe ve mezarlıktan oluşan¹²⁹ bu tekkede Bayramiyye-Himmetiyye tarikatına mensup tek bir şeyh görev yapmıştır. Bu kişi ise Şeyh Ahmed Zâkir Efendi'nin oğlu ve Şeyh Abdüssamed Efendi'nin halifesi olan Çalakzâde Şeyh Mustafa Efendi'dir (ö.1171/1757). Tekke daha sonra değişik dönemlerde Halvetiyye'nin Cihângiriyye, Gülşeniyye ve Cerrâhiyye şubelerine mensup şeyhlerce idare edilmiştir.¹³⁰

Tekkenin yapısı 1956 yılında yıktırılmış ve yerine bir işhanı inşa edilmiştir.¹³¹

3.2.7. Zıbın-ı Şerîf Tekkesi/Fatih

Kaynaklarda *Mehmed Nureddîn Efendi Tekkesi* ve *Zıbını Saâdet Tekkesi*¹³² olarak da geçen bu yapı, Fatih'te Hatice Sultan Mahallesi'nde yer almaktadır [2517 ada / 9 parsel].¹³³ Nakşibendiyye tarikatı şeyhlerinden Seyyid Mehmed Nuri Efendi (ö. 1234/1819) tarafından inşa edilen tekkenin şeyhliğine kendisinden sonra Bayramî-Himmetî şeyhlerinden Seyyid Ahmed Cezbî Efendi (ö. 1245/1830) geçmiştir. Tekke daha sonraki süreçlerde yine Nakşî şeyhler tarafından idare edilmiştir.¹³⁴

1925 tekkelerin seddinden sonra bakımsız kalan yapı harap bir vaziyette günümüze ulaşmış ve 1943 yılında vakıflar idaresi tarafından satılığa çıkarılmıştır.¹³⁵

3.3. Kaynaklarda Himmetiyye'ye Mensup Bir Şeyh Tarafından İdare Edilen Fakat Hakkında Başka Bilgi Bulunmayan Tekkeler

3.3.1. Tahta Kadı Mescidi/Kağıthane

Kaynaklarda hakkında az bilgilere sahip olduğumuz bu yapı Kadı Mustafa Efendi tarafından inşa edilmiş, yapının şeyhlik ve imamlik görevine Himmetzâde Seyyid Bahâeddîn Efendi getirilmiştir.¹³⁶ Kaynaklarda bu yapıyla ilgili başka bir bilgi bulunmamaktadır.

128 Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 156; Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 199.

129 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 49.

130 Zâkir, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche: Mecmu'a-ı tekaya*, 50.

131 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 49.

132 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 144.

133 Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 485.

134 Zâkir, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche: Mecmu'a-ı tekaya*, 65.

135 Esin, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*, 144. Tekkenin yıkılmadan önceki yapı planı için bkz. a.g.e, 410.

136 Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmî'*, 386.

3.3.2. Abdüssamed Efendi Tekkesi/Kağıthane

Kaynaklarda hakkında az bilgiye sahip olduğumuz bir diğer yapı da *Abdüssamed Efendi Tekkesi*'dir. Ayin günü pazartesi olan bu yapının şeyhliği Himmetzâde Şeyh Abdüssamed Efendi tarafından yürütülmüştür.¹³⁷ Kaynaklarda bu yapıyla ilgili başka bir bilgi bulunmamaktadır.

Sonuç

Himmetiyye'nin¹³⁸ müessisi sayılan Bolulu Himmet Efendi, XVII. yüzyılda yaşamış önemli bir mutasavvıf ve şairdir. Kendisi Halvetiyye meşâyihından Şeyh Hüsameddin Efendi'den Halvetiyye/Rûşeniyye, Bayramiyye meşâyihından Bolulu Şeyh Ahmed Efendi'den ise Bayramiyye/Şemsiyye hilafetini almıştır. Himmet Efendi tekke şeyhi vasfı yanında farklı dönemlerde Kasımpaşa, Davud Paşa gibi camilerde vâizlik görevini üstlenmiş ve vefatına kadar şeyhlik-vâizlik görevini birlikte yerine getirmeye çalışmıştır. Oğlu Şeyh Abdullah Efendi başta olmak üzere kardeşi Bayram Ağa, Sıdkî Emetullah Hatun, Şeyh Ahmed Efendi, Şeyh Ref'et Efendi gibi pek çok mutasavvıf kendisinden hilafet almıştır. Yazdığı eserlerle tasavvuf tarihine önemli katkılarda bulunan Himmet Efendi, *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*, *Manzûm Tarîkatnâme* ve *Dîvânçe* olmak üzere pek çok kitap kaleme almıştır. Ayrıca çeşitli kaynaklarda kendisine *Manzûme-i Mi'râciyye*, *Zübdetü'd-Dekâik*, *Silsile-i Bayramiyye* gibi eserler nispet edilse de bunların kensine ait olduğunu söylemek zor görülmektedir. *Dîvânçesi*'nde yer alan pek çok şiirin çeşitli bestekârlar tarafından çeşitli makâmlara bestelenip tekkelerde okunması ve yazdığı eserlerin kütüphanelerde pek çok yazma nüshâsının bulunması Himmet Efendi'nin etkisini göstermesi bakımında önemlidir.

Himmet Efendi'nin vefatından sonra yerine oğlu Şeyh Abdullah Efendi geçmiş ve şeyhlik görevi 1925 tekkelerin seddine kadar kendi soyundan gelen Himmetzâdeliler üstlenmiştir. Himmetzâdeliler Osmanlı tasavvuf tarih ve kültürüne önemli katkılarda bulunmuşlardır. Sözelimi Şeyh Abdullah Efendi'nin *Divan*, *Gencîne-i İ'câz*, *Divan-ı Lugâz*, *Tezkire-i Şuarâ İlâhiyyât*, *Kasîde-i İlmiyye Şerhi*, *Kasîde-i Kişmîriyye Şerhi*, *Kasîde-i Tevhîd Şerhi*, *Na't-ı Resûli's-Sakaleyn*, *Şerh-i Kasîde-i Molla Örfî* ile *Dîvân-ı Nu'üt-i Abdî*; Şeyh Nurullah Efendi'nin *Gazeliyyât*; Şeyh Abdüşşekur Efendi'nin *Kur'ân-ı Kerîm*'i vaaz tarzında bir tefsir ve *Dîvân*' gibi eserleri vardır. Ayrıca Himmetzâdelilerden değişik dönemlerde İstanbul'un farklı camilerinde vâizlik görevini üstlenen, ordu şeyhliği yapan, hat sanatıyla uğraşan ve çeşitli şiirleri besteleyen bestekârlar da olmuştur.

137 Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, 578; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, 287; Aynî, *Hacı Bayram Veli*, 191.

138 Himmetiyye'nin âdâb ve erkânı hakkında geniş bilgi için bkz. Emrah Baş, *Tekke Etrafında Teşekkül Eden Tarîkat Âdâbı* (Himmet Efendi'nin Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat ve Manzûm Tarîkatnâmesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, 56-93.

Şemsiyye-i Bayramiyye'nin Himmetiyye şubesi XVIII ile XX. yüzyılları arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin en önemli temsilcisi olmuş ve 1925 yılı tekkelerin kapanmasına kadar bu işlevini sürdürmüştür. Değişik dönemlerde İstanbul'da Defterdâr İbrâhîm Efendi Tekkesi, Emekyemez Tekkesi, Bez-cizâde Muhyiddîn Efendi Tekkesi, Helvayî Tekkesi, Mehmed Ağa Tekkesi, Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi, Bayrampaşa Tekkesi, Çalak Tekkesi, Zıbın-ı Şerîf Tekkesi, Tahta Kadı Mescidi ve Abdüssamed Efendi Tekkesi olmak üzere pek çok tekkede temsil edilmiştir. Buna ek olarak Himmetzâdelilerden hilafet alıp değişik tekkelerde şeyhlik yapan mutasavvfların varlığı Himmetiyye'nin tesir alanını göstermesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Akar, Metin. *Türk Edebiyatında Manzûm Mi'râçnâmeler*. Ankara: 1987.
- Albayrak, Nurettin. "Himmet Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 57. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Aynî, Mehmed Ali. *Hacı Bayram Veli*. nşr. H. R. Yananlı. İstanbul: Akabe Yayınları, 1986.
- Ayvansarayî, Hâfız Hüseyin. *Hadîkatü'l-Cevâmi'*. nşr. Ahmet Nezih Gültekin. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- . *Mecmuâ-i Tevârih*. nşr. Fahri Ç. Derin; Vahid Çubuk. İstanbul: İ. Ü. Edebiyet Fakültesi Yayınları, 1985.
- . *Vefeyât-ı Ayvansârâyî*. nşr. Ramazan Ekinci. İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2012.
- Bayramoğlu, Fuat; Azamat, Nihat. "Bayramiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 269-73. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bayramoğlu, Fuat. *Hacı Bayram-ı Veli*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983.
- Cebecioğlu, Ethem. *Hacı Bayram Veli*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Düzen, İbrahim. "Azîz Nesefî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 344-46. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Esin, Demirel. *İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1988.
- Baş, Emrah. *Tekke Etrafında Teşekkül Eden Tarîkat Âdâbı (Himmet Efendi'nin Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat ve Manzûm Tarîkatnâmesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Güler, Sabahat. "Bayramiye Meşâyihinden Şeyh Himmet'in Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat İsimli Eseri". *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*. 228-39. Ankara: 1990.
- Himmet Efendi. *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, 0318.
- Himmet Efendi. *Manzûm Tarîkatnâme*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şazeli Tekkesi, 0156.
- Înâl, Mahmud Kemal. *Kemâlû's-Şuarâ*. nşr. Müjgan Cunbur. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1990.
- İsen, Mustafa. "Bolu'nun Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Bolulu Divan Şairleri". *Akşemseddîn Sempozyumu Bildirileri*. 145-52. Ankara: 1990.
- Korkusuz, M. Şerif. *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2016.
- Köprülü, Orhan F.; Uzun, Mustafa. "Akşemseddîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 301. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Köse, Fatih. *İstanbul Halveti Tekkeleri*. İstanbul: İFAV, 2012.
- Köseoğlu, Mehmet Akif. *İstanbul'un 100 Tekkesi*. İstanbul: İBB Kültür Yayınları, 2016.
- Kurul. *Bolu Livâsı 1921-25 Salnâmesi*. Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2018.
- Müstakimzâde, Süleyman Efendi. *Tuhfe-i Hattâtîn*. nşr. Mustafa Koç. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.
- Övüş, Erkan. "1341 Defterlerine Göre 1925'te Üsküdar Tekkeleri". *Tasavvuf Dergisi*, İstanbul: 2016.
- Özcan, Nuri. "Abdi, Himmetzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 74. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Özdamar, Mustafa. *Dersâdet Dergâhları*. İstanbul: Kırkkandil Yayınevi, 2007.
- Suyulcuzâde, Mehmed Nâcib. *Devhâtü'l-Küttâb*. nşr. Kilisli Muallim Rıfat. İstanbul: Sanat Akademisi Neşriyatı, 1942.
- Süreyya, Mehmed. *Sicilli Osmanî*. nşr. Nuri Akbayer. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

- Şahin, Haşim. "Bayramiyye". *Türkiye'de Tarîkatlar*. edt. Semih Ceyhan. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Şeyhî, Mehmed Efendi. *Vekâyiü'l-Fuzalâ*. nşr. Ramazan Ekinci. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- Tâhir, Bursalı Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1333.
- Tapsız, Meliha. *Bolulu Himmet Divân Manzûm Tarîkatnâme Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Uşşâkizâde, İbrâhîm Efendi. *Zeyl-i Şakâik*. nşr. Ramazan Ekinci. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2017.
- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. nşr. Ali Yılmaz; Mehmet Akkuş. İstanbul: Seha Neşriyat, 1999.
- Yıldız, Muhammed Ali. "Risâletü'n-Nûriyye: Tasavvufa Yöneltilen Eleştirilere Akşem-seddîn'in Cevaplarını Yeniden Düşünmek". *Abant Kültürel Araştırma Dergisi*. 1: 58-74. Bolu: 2016.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Tasavvuf ve Tarîkatlar*. İstanbul: Ensâr Neşriyat, 2007.
- Yılmaz, Necdet. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001.
- Yorgancıoğlu, Salim. *Üsküdar Dergâhları*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2004.
- Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Zâkir, Şükrü Efendi. *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche: Mecmu'a-ı tekaya*. nşr. Sehan Tayşi. Berlin: Klaus Schwarz, 1980.